

I UŽITEK JE SOUČÁSTÍ KRÁSNA...

ALBRECHT DÜRER



výstavní síň Stará radnice
Radniční 1, 753 01 Hranice

otevírací doba:

úterý - sobota: 9. 00 - 12. 30 a 13. 00 - 16. 00

neděle: 9. 00 - 12. 30 a 13. 00 - 17. 00



Období Vánoc je spojováno s časem rozjímání, zázraků, zastavení a také nostalgie. Všechny zmiňované pojmy lze propojit s pojmem světla. Světlo hraje v životě zásadní roli. Můžeme ho vnímat v rovině mýtické, Prométheův dar ohně nebo symbolické, kdy Betlémská hvězda svítila na cestu zázraku a naděje. Tato výstava má prezentovat cestu, kterou světlo prošlo v rovině světské, aby pomohlo člověku na jeho pouti a zároveň je nostalgickým ohlédnutím za časy, kdy ve světle petrolejových lamp docházelo k zastavení času.

Není možné objektivně podat přesvědčivé důkazy o prvních svítilkách, která lidstvo provázejí. Můžeme předpokládat, že jedním z prvních byl hořící oheň nebo zapálená větev. O způsobu osvětlování ve starověku se zmiňuje Homér. Popisuje osvětlování místností pomocí ohně na pánvích se suchým drobně rozštípaným dřívím. Dále se používaly pochodně ve tvaru kotouče ze smoly nebo vosku. Řekové a Římané mimo to používali zvláštní rozžehadlo - dvě dřeva, jedno na způsob nebozezu, vrtáno do druhého. Objevuje se i přenosný svícen na pochodně z loučí. Tato primitivní osvětlovací tělesa čadila a snadno způsobila požár. Teprve objevením olejových lamp dochází ke zlepšení. Nejstarší olejové lampy pocházejí ze 3. tisíciletí z Egypta. V Řecku byly olejové lampy rozšířeny v 5. st. př. n. l. a již v 6. st. př. n. l. vyráběli Řekové lampy klasického tvaru, v nichž byla skloubena krása s účelností. Většinou to byla kulatá nádoba na olej, s jedním nebo více otvory v pevně nasazeném víku, opatřenými hubičkami, jimiž procházel knot. Na protilehlé straně bylo držadlo. Vedle hubiček byly kroužky na zavěšení. Starší lampy byly malého průměru, mladší velkého, bohatě zdobené. Neobyčejného rozkvětu dosáhla výroba lamp ve Starém Římě. Začíná hrubými tvary bez ozdob nebo s jednoduchou výzdobou a s prodlouženým držadlem. Teprve v době Augustově dochází k obohacení výzdoby. Reliéf pokrýval nejprve víko, ke konci římské doby celý povrch. Objevují se postavy Silénů, žen, dětí na delfínech, rostliny a řada dalších motivů. V helénistickém období a epoše císařství měli Římané v oblibě lampy ve tvaru zvířecích hlav. V bohatých domech se užívalo jako osvětlovacích těles kandelábrů s členěným stojanem na svíčku nebo nádobu s olejem či vonným dřevem. Kandelábry byly určeny na stůl nebo oltář. Chránové svícny byly bohatě zdobené figurální nebo rostlinnou dekorací. Méně vzácné byly lucerny, které měly charakter více užitný než zdobný.



Svítilna

Výstava: 11. 12. 2008 - 25. 1. 2009, Městské muzeum a galerie v Hranicích. Zapůjčené exponáty: Muzeum Kroměřížska v Kroměříži, Muzeum Komenského v Přerově a Muzeum regionu Valašsko, pobočka Valašské Meziříčí

Kurátorka výstavy a autorka textu: Renata SKŘEBSKÁ

Grafická úprava textu a výtvarná spolupráce: Renáta OSINOVÁ

Už ke konci gotiky se objevuje nový typ “závěsného svícnu”, jehož šest ramen z mosazi či bronzu bylo uspořádáno středem na posuvnou tyč, která byla upevněna u stopu. Tento druh, zvláště charakteristický pro Flandry, byl nazván “flámský lustr”. Opravdový rozvoj lustrů nastává v období renesance v souvislosti se sklářskou výrobou. Vlastní název “lustre” pochází z Francie, kde se takto nazývala svítidla z křišťálu. V období baroka a rokoka se tradiční materiály rozšířily o cín a porcelán.

Pro svícení je nezbytnou součástí rozvoj svíčkařství. O bělení vosku sloužícího pro svícení se zmiňuje již Plinius. Římané používali místo svíček lněné šňůrky napojené smolou a voskem. Tradiční používání voskových svící je popisováno až ve 4. století a lojové svíčky až ve 12. století. Teprve v 19. století nahradily svíčky dosud užívané louče. Na výstavě jsou dobové ukázky forem na výrobu svící.

Pro vývoj svítidel je zajímavé 19. století nejen z historického hlediska, ale také proto, že většina exponátů pochází právě z tohoto století. V 1. polovině 19. století zůstaly nejdůležitějším zdrojem světla svíce a olejové lampy, které sice dávaly jasnější světlo, ale technicky byly nedokonalé, s plamenem málo svítivým, čadivým a snadno zhasitelným. Dokonalejší byly petrolejové lampy, které postupně nahradily předchozí druhy svítidel. Typy dosavadních osvětlovacích těles byly, po technické stránce, překážkou širokého využití tohoto vynálezu. Také po stránce výtvarné se až do konce století hledal výraz v imitacích historických slohů, což neodpovídalo radikálním změnám životního stylu. Historismus byl často kritizován, především nastupující secesí, která mu vytýkala napodobování minulosti, nedostatek originality a nápadu. Vývoj však ukázal, že historismus má v dějinách umění své nezastupitelné místo. O tom se lze přesvědčit i na této výstavě, jak dokazují vystavené exponáty. Osobité kouzlo a řemeslný um ve spojení s estetickým pojetím, jednoznačně prezentují právě petrolejové lampy, které byly až do konce 19. století užívány jako lampy stolní. Velký důraz se kladl na harmonické propojení stojanu ve tvaru vázy, poháru nebo sloupu, který nesl hořák a skleněný cylindr a samotného svítidla. Vystavené exponáty doplňují kratiknoty sloužící pro zachycení a zastřížení knotu. Výsostné postavení petrolejových lamp bylo otřeseno až vynálezem žárovky Tomášem Alvou Edisonem. Přestože některé z nich byly předělány tak, aby se mohly používat s elektrickým proudem, pomalu, tak jak šel vývoj dál, byly vytlačeny novými typy. Neméně závažným okamžikem pro petrolejové lampy se stala tovární sériová výroba nahrazující řemeslnou práci. Ale to už je jiný příběh a příležitost pro jinou výstavu.

Se zánikem římské kultury zmizely na nějaký čas monumentální prostory, jejichž okázalost zvyšovala přepychová osvětlovací tělesa. Křesťanské bohoslužby, na prahu nově se rodící kulturní epochy, se konaly ve skromných svatyních a důraz byl kladen na duchovní stránku obřadu. Jako zdroje světla opět sloužily pryskyřičné dřevo, lůj a vosk. O vysoké úrovni byzantské říše svědčí popisy kandelábrů, které daroval císař Konstantin římským svatyním, ale především velký počet kovových svícňů ve tvaru koruny. Vývoj svítidel v dalších částech Evropy ovlivnily byzantské a egyptské vzory.

Období románského slohu, přinášející vznešenost a strohou krásu, typickou pro tuto epochu, přichází také s novými tvary a výzdobou kostelních svícňů, které byly od 2. poloviny 11. století stavěny před oltář. K vyhledávaným materiálům patří bronz, měď a pro výzdobu email, drahé kovy, křišťál nebo drahokamy. Zkouškou slévačského umění a zároveň vzorem pro mistrovské práce je svícen hildesheimské dílny biskupa Bernwarda s bohatou výzdobou ze spletených stuh, zvířecích i lidských hlav a fantastických chimér. Druhým typem, který se v Evropě objevoval v různých variantách po staletí, byly svícny s trojdílným podstavcem na volutových nebo zvířecích nožkách s širokou profilovanou miskou s bodcem na svíčku.



Gotika převzala oltářní svícný s polygonálním stupňovitým soklem stojícím na třech nožkách, bohatě zdobeným držákem na širokou kruhovou misku s bodcem. Měšťané následovali šlechtu a pro své domy si nechali vyrábět svícný z mědi, mosazi, bronzu nebo železa. Cechy a městské rady si objednávaly nákladné stříbrné svícný. V Čechách byla obvyklým zdrojem světla v období středověku až do 2. poloviny 19. století louče. Louče se strouhaly ze syrového tvrdého dřeva, nejčastěji bukového. Svítily upevněné v dřevěném stojanu s kovovým skřípcem “svícniku” postaveném na stole, peci i podlaze. Ve městech se užívalo řady typů svítidel od jednoduchých - louče, přenosných - pochodně (fakule) v podobě tyčí ze smolného dřeva nebo víchy zastrčené na držadle. Běžné byly hliněné nebo železné kahánky naplněné olejem, dále lojové a voskové svíčky.



Renesance přinášející změny ve všech oblastech života se odrazila i ve vývoji svítidel. Nejen tvary a plastickými motivy ve výzdobě, ale i použitím nových kovů: lité nebo tepané drahé kovy, bronzové slitiny, ale objevují se i další materiály, např. mramor. V opracování mosazi vynikali benátská a padovská mistři. První se tyto změny objevily v Itálii, později ve Francii, která převzala vzory italských mistrů a v 16. století si vytvořila osobitý styl. Země severně od Alp se novému stylu ještě dlouho bránily. Pozdní gotika, svou extází a dynamismem typická především pro severské země, přešla přes krátkou renesanční periodu téměř plynule do baroka. Například Německo mělo vlastní styl a techniky ve zpracování kovů. Němečtí mistři vynikali zejména v tepání drahých kovů, mědi a mosazi a ve zpracování křišťálu, slonoviny nebo perleti. V 16. století se objevují svícný vykládané stříbrem tzv. “arabská technika”, která se stala velmi žádanou. Neméně módní a žádané byly skleněné svícný z Murana. Na nějaký čas vytlačila drahé kovy, především ve Francii, fajáns.

